

3. Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΩΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Εδώ θα δούμε το **πότε και γιατί** άρχισε να αναπτύσσεται ο Τρίτος τομέας στη **Διεθνή κοινότητα, στην Ευρώπη και στην Ελλάδα** και το **πώς** αναπτύσσεται σήμερα, τις **ανάγκες** που καλύπτει και το αν και πώς η κοινωνική οικονομία μπορεί να αποτελέσει μία **εναλλακτική αναπτυξιακή προοπτική**, μέσα από την ανάπτυξη βιώσιμων επιχειρήσεων και οργανισμών.

3.1. Η ανάδειξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη Διεθνή κοινότητα και στην Ευρώπη

Η έννοια της κοινωνικής οικονομίας εμφανίζεται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Ο όρος Κοινωνική οικονομία - «Economic social» - έχει τις ρίζες του στη Γαλλία. Αργότερα, στα μέσα της δεκαετίας του 1970 και 1980, υπήρξε μεγάλο επιστημονικό ενδιαφέρον για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και άρχισε ο τομέας να οριοθετείται από τον Ο.Ο.Σ.Α., το Ευρωπαϊκό δίκτυο Ε.Μ.Ε.Σ. και άλλους μεγάλους οργανισμούς στη Διεθνή κοινότητα. Ανάλογες προσπάθειες έγιναν και στις Η.Π.Α. από το 1976 (Χρυσάκης Μ. & Ζιώμας Δ. κ.ά., 2002, σελ. 31-32, Κοσμόπουλος Δ., *Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου*, 2002, σελ. 112).

Στην **Ευρώπη**, ο ίδιος ο τομέας, οι οργανισμοί και οι επιχειρήσεις αυτού άρχισαν να αναδεικνύονται και να αυτοπροσδιορίζονται στις αρχές του 1970-1980. Καταβλήθηκε τότε προσπάθεια να σκιαγραφηθούν οι δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν για να καλύψουν κοινωνικές ανάγκες, τις οποίες δεν κάλυπτε ούτε ο κρατικός τομέας, ούτε ο ιδιωτικός τομέας (στην πρόνοια, εκπαίδευση, υγεία, πολιτισμό, ψυχαγωγία). Συνεπώς, χρησιμοποιήθηκαν και άλλοι όροι, όπως **«τρίτος τομέας»**, **«τομέας της εναλλακτικής οικονομίας»**, **«συλλογική οικονομία»**, **«αλληλέγγυα οικονομία»** κ.τλ.

Πράγματι, στην Ευρώπη έχει αναπτυχθεί τα τελευταία είκοσι χρόνια (1989-2007) ένας ιδιαίτερα ευρύς προβληματισμός για το ρόλο, τη σπουδαιότητα και ωφελιμότητα της κοινωνικής οικονομίας. Μάλιστα στην εικοσαετία αυτή, πραγματοποιήθηκαν και πραγματοποιούνται υπό την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (23^η Γενική Διεύθυνση)

επιστημονικά συνέδρια σχετικά με την κοινωνική οικονομία, στα οποία καταδεικνύεται η σπουδαιότητα και οι προοπτικές της (1989 - Παρίσι, 1990 - Ρώμη, 1992 - Λισσαβόνα, 1993 - Βρυξέλες, 1995 - Σεβίλλη, 1998 - Birmingham Αγγλίας, 2001, 2005 - Αθήνα) (Κοσμόπουλος Δ., *Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου*, 2003, σελ. 116-118).

Επίσης υιοθετήθηκε σε όλη την Ε.Ε., στα πλαίσια της κοινοτικής πρωτοβουλίας **Equal** α και β' κύκλου (2001-2008), ειδικό μέτρο και δράσεις για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, ενώ, στα πλαίσια της Equal α κύκλου, το 2005 πραγματοποιήθηκαν και Ευρωπαϊκά συνέδρια για την κοινωνική οικονομία τόσο στην Αθήνα όσο και στην Πράγα.

Μέσα από την Equal αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα σημαντικές πρωτοβουλίες – επιχειρηματικές, αναπτυξιακές, χρηματοπιστωτικές, οι οποίες συσπειρώνουν εξαιρετικό ανθρώπινο δυναμικό, δημιουργούν απασχόληση, προσφέρουν νέα καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες, ενώ διέπονται από τα χαρακτηριστικά των πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας (αλληλεγγύη, εξυπηρέτηση της κοινότητας, περιορισμένο επανεπενδύσιμο στην επιχείρηση κέρδος, εθελοντική συμμετοχή κ.τλ.). Σύντομα δε – εντός του 2008 – οι κοινωνικές επιχειρήσεις σχεδιάζεται να υπαχθούν για χρηματοδότηση στο 4^ο Κ.Π.Σ. (2007-2013), ενώ αναμένεται από την Ε.Ε. και η νέα πρωτοβουλία **JEREMY**, η οποία θα υποστηρίζει τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν τη συνεχή ανάπτυξη, εξέλιξη και προοπτικές του Τρίτου Τομέα σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

3.2. Η εξέλιξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη Διεθνή κοινότητα και Ευρώπη

Σήμερα αναπτύσσονται εξαιρετικά ενδιαφέρουσες δραστηριότητες κοινωνικής οικονομίας στη Διεθνή κοινότητα και στην Ευρώπη · *«Δομείται έτσι μία άλλη κοινωνία και μία άλλη οικονομία, μέσα στο σώμα της παλιάς, με αρχές: τη δημοκρατία (συλλογικότητα, εναλλαγή στα όργανα διοίκησης, ανακλητότητα εκπροσώπων), το συνεταιριστικό και κοινοτικό τρόπο παραγωγής, την κοινωνική αυτο-οργάνωση και αυτοδιαχείριση.* Το νέο αυτό μοντέλο οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης χαρακτηρίζεται από την **αυτοθέσμιση, την εξυπηρέτηση της τοπικής κοινωνίας, το αφούγκρασμα των αναγκών αποκλεισμένων και άνεργων ομάδων, τη μη**

εκμετάλλευση, την ποιότητα. Στόχος είναι η απασχόληση, η κοινωνική αλληλεγγύη, η ανάπλαση της γειτονιάς, η τοπική ανάπτυξη, οι υπηρεσίες πρόνοιας (για παιδιά, ηλικιωμένους), πολιτισμού, προστασίας του περιβάλλοντος, με τη συμμετοχή ενδιαφερόμενων, ενεργών και όχι θεατών – «αγοραίων» πολιτών» (Ναζάκης Χ., *Πρακτικά συνεδρίου, ΤΕΙ Μεσολογγίου, 2005, σελ. 138-139*).

α) Ευρώπη

Τα τελευταία είκοσι χρόνια τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη της απασχόλησης, της ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας ζωής σε τοπικό επίπεδο. Για αυτό προωθείται και η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, η οποία συνδυάζει το διπλό πλεονέκτημα:

α) Της προσφοράς νέων αγαθών και υπηρεσιών για καλύτερη ποιότητα ζωής

β) Της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας και καταπολέμησης της ανεργίας.

Πράγματι, στην Ευρώπη ο τομέας είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος και προσφέρει μεγάλο αριθμό θέσεων εργασίας (βλ. αναλυτικά 1.1.2.5, 1.1.3. και 1.2.7) (Ναζάκης Χ., *Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου, 2005, σελ. 134*)

Η συνεισφορά του μάλιστα στην απασχόληση είναι ιδιαίτερα σημαντική στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών και εκτιμάται ως εξής: Γαλλία 29%, Γερμανία 23%, Ιταλία 25% (“Euro stat Statistics”, εφημερίδα *ARIES*, “3rd sector”, *Newsletter*, τεύχος 1, 2 Νοέμβριος, Δεκέμβριος 1998).

Στη **Γαλλία**, το 1996, ο Τρίτος τομέας απασχολούσε 1.7 εκατ. εργαζόμενους, ενώ 30.000 αποταμιευτές έχουν τοποθετήσει τα χρήματά τους σε εναλλακτικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τα οποία χρηματοδοτούν κατά κύριο λόγο κοινωνικές επιχειρήσεις ή άλλους οργανισμούς με χαρακτηριστικά κοινωνικής οικονομίας.

β) Διεθνής Κοινότητα

Κοινωνική επιχειρηματικότητα

Στην **Αμερική** ο τρίτος τομέας απασχολούσε την δεκαετία 1980-2000 το 10,5% του ενεργού πληθυσμού και η συμβολή του στο Α.Ε.Π. ξεπερνούσε το 6.5% του εθνικού εισοδήματος (Ναζάκης Χ., *Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου, 2005, σελ. 134*).

Στην **Λατινική Αμερική** επίσης και κυρίως στη Βραζιλία και Αργεντινή, τα τελευταία χρόνια, καθημερινά πολλαπλασιάζονται οι αυτο-διαχειριζόμενες επιχειρήσεις από άτομα που αντιμετώπιζαν υπο-απασχόληση και κακές αμοιβές. Πρόσφατα, το 2007, ο πρόεδρος Τσάβες ανακοίνωσε την υπαγωγή μεγάλων πετρελαϊκών μονάδων σε καθεστώς συνεταιριστικής και αυτο-διαχειριζόμενης λειτουργίας, στις οποίες συμμετέχει το κράτος και εργαζόμενοι και στις οποίες πλέον οι εργαζόμενοι σύμφωνα με ομολογίες τους βρίσκονται σε πολύ καλύτερη θέση.

Εναλλακτικές πιστώσεις

Σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο αναπτύσσεται και μία άλλη ιδιαίτερα σημαντική δραστηριότητα της κοινωνικής οικονομίας, **οι εναλλακτικές πιστώσεις**, τις οποίες αναπτύσσουν εναλλακτικοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί.

Είναι οργανισμοί που προσφέρουν σε ιδιώτες και επιχειρήσεις **εναλλακτικά χρηματοδοτικά προϊόντα** (δάνεια με ευνοϊκές ρυθμίσεις, Μικροπιστώσεις, καταθετικά προϊόντα, Funds κ.ά.), με παράλληλη παροχή και υποστηρικτικών υπηρεσιών (επιχειρηματική υποστήριξη, εκπαίδευση, προβολή, παρακολούθηση κ.τλ.). Οι οργανισμοί αυτοί έχουν κυρίως **κοινωνικούς στόχους**, ήτοι υποστηρίζουν επιχειρήσεις που σέβονται ή δραστηριοποιούνται στο περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη, απασχολούν άτομα αποκλεισμένα, αναπτύσσουν επενδύσεις με κοινωνική υπευθυνότητα (Εφημερίδα *Καθημερινή*, 14-8-2006 & 5-11-2006).

Στο χώρο της εναλλακτικής πίστωσης, δραστηριοποιούνται περίπου 800 εναλλακτικοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί και ως επί το πλείστον συνεργάζονται με επιχειρήσεις που έχουν κοινωνικούς σκοπούς.

Ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων οργανισμών είναι τα παρακάτω.

- **Η Διεθνής Ένωση Οργανισμών Κοινωνικής Χρηματοδότησης** [(International Association of Investors in the social Economy) (INAISE)], στην οποία συμμετέχουν περίπου 200 φορείς που δραστηριοποιούνται σε όλο το φάσμα της κοινωνικής οικονομίας («ηθικές» τράπεζες, κοινωνικές επιχειρήσεις, οργανισμοί εναλλακτικών πιστώσεων, πράσινοι οικοδομικοί και περιβαντολλογικοί οργανισμοί κ.ά.) (Ανακοίνωση INAISE στο *Συνέδριο Κοινωνικής οικονομίας της Equal*, 2005) (Περισσότερα για το φορέα αυτό βλ. ιστοσελίδα <http://www.inaise.org>).
- **Η Παγκόσμια Τράπεζα Γυναικών (World Women Banking)**

- **Η Deutsche Bank**
- **Η Triodos Bank και η Charity Bank** στη Μεγάλη Βρετανία
- **Η Banka Ethica** στην Ιταλία
- Η Unicef και **πολλοί άλλοι οργανισμοί παγκοσμίως**, οι οποίοι συμβάλουν στη δημιουργία απασχόλησης και εισοδήματος, μέσω της ενίσχυσης ανέργων για δημιουργία επιχειρήσεων (Ντούλια Θ. & Ζαγορίσιος Δ., 1998, σελ. 48-49, 234-238).

Μικροπιστώσεις

Στα πλαίσια των εναλλακτικών πιστώσεων και της κοινωνικής οικονομίας, προωθείται από τα Ηνωμένα Έθνη, από το 1974 και μετά σε παγκόσμιο επίπεδο, η **Μικροπίστωση Γυναικών** για ανάπτυξη Μικρών συλλογικών επιχειρήσεων.

Η Μικροπίστωση αποτελεί μία σοβαρότατη πολιτική, στρατηγική και μηχανισμό καταπολέμησης της φτώχειας και δημιουργίας εισοδήματος με τη στήριξη κυρίως γυναικών για δημιουργία συλλογικών επιχειρήσεων, μέσα από τη διάθεση μικρο-δανείων και την παροχή υποστηρικτικών ενεργειών (κατάρτιση, οικονομικοτεχνική στήριξη, προβολή και παρακολούθηση της επιχείρησης) (Ντούλια Θ. & Νικάκη Π., 2000, σελ. 96-97), (Εφημερίδα *Καθημερινή*, 5/11/06, Εφημερίδα *Τα Νέα*, 11-12-06).

Προς το σκοπό αυτό, το Νοέμβριο του 2005 τα Ηνωμένα Έθνη, αφού ενέκριναν την εισήγηση του M. Yunus – 1^{ου} εφαρμοστή των μικροπιστώσεων παγκοσμίως – σχετικά με την εφαρμογή των Μικροπιστώσεων, με σκοπό τη δημιουργία επιχειρήσεων, εξέδωσαν **σύσταση – οδηγία** προς όλα τα κράτη μέλη για υιοθέτηση των Μικροπιστώσεων **ως πολιτική αντιμετώπισης της φτώχειας**, μέσα από τη δημιουργία επιχειρήσεων. (βλ. STATEMENT.ON MICROCREDIT – 59 UNGA, session15, November 2004. html: the 8th Habit.html) (Ντούλια Θ. & Κατσιβαρδάς Χ., 2005, σελ. 32).

Η Μικροπίστωση ξεκίνησε από τη **Grameen Bank**, το 1974 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με τη δημιουργία πλέον ενός επιχειρηματικού κοινωνικού κολοσσού – της Τράπεζας Grameen Bank – συνεταιριστικής τράπεζας. Στη Grameen Bank οι δανειζόμενες γίνονται υποχρεωτικά μέλη, ενώ προαπαιτούμενο για την λήψη του μικρο-δανείου είναι η σύσταση ομάδας, τα μέλη της οποίας θα δημιουργήσουν συλλογική επιχείρηση .

Για τα δάνεια δεν απαιτούνται εμπράγματα εγγυήσεις, παρά μόνο σύσταση ομάδας και εγγύηση μεταξύ των μελών, ενώ η μεθοδολογία δανειοδοτικής υποστήριξης στηρίζεται στην επίσκεψη της τράπεζας στους/στις δανειοδοτούμενους/ες και όχι το αντίθετο, το οποίο ως πρακτική εφαρμόζεται από τις εμπορικές και συμβατικές τράπεζες. Μέχρι σήμερα 100.000.000 φτωχοί, εκ των οποίων το 97% γυναίκες έχουν βγει από τη φτώχεια με τη δημιουργία επιχειρήσεων (Yunus M., 1998, σελ. 204) (<http://www.grameen-info.org>).

Κατά συνέπεια, ο Yunus, πατέρας της Μικροπίστωσης και ιδρυτής της Grameen Bank, έλαβε το 2006 το **Νόμπελ Ειρήνης** για τη συμβολή του στην προώθηση της ειρήνης, μέσα από την καταπολέμηση της φτώχειας με την ανάπτυξη επιχειρήσεων από φτωχούς/ες (Εφημερίδα *Ο κόσμος του Επενδυτή*, 14, 15/10/07, σελ. 37) (<http://www.nobelprize.org>) (<http://www.grameen-info.org>)

Ο Μ. Yunus λαμβάνοντας το Νόμπελ Ειρήνης το 2006 (Φωτογραφία από την ιστοσελίδα της Grameen bank)

Η τράπεζα Grameen έχει αναπτυχθεί σε 60 περίπου χώρες (Ασία, Αμερική, Ευρώπη, Βαλκάνια). Μάλιστα το 2007, ο **Mohammed Yunus** ανακηρύχθηκε από το περιοδικό **Business Week**, μεταξύ των μεγαλύτερων και καλύτερων επιχειρηματιών στον κόσμο (βλ. <http://www.businessweek.com>). Αυτό δείχνει ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις, όπως η τράπεζα Grameen και οι επιχειρήσεις που υποστηρίζονται από αυτή, κάλλιστα μπορούν να είναι επιτυχημένες και ωφέλιμες οικονομικά και κοινωνικά.

Εξαιρετικές εφαρμογές Μικροπίστωσης στα πλαίσια της κοινωνικής οικονομίας, επιδεικνύουν επίσης οι παρακάτω εναλλακτικοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί.

- Η Παγκόσμια Τράπεζα Γυναικών (Women World Banking), με κέντρο την Αμερική και παραρτήματα σε όλη την Ευρώπη, Αφρική και Ασία (<http://www.worldwomenbanking/org.english/1000/1170.htm>)
- Η Διεθνής Ένωση Οργανισμών Κοινωνικής Χρηματοδότησης (International Association of Investors in the social Economy) (INAISE)
- Ο Μικροπιστωτικός οργανισμός «Hand in Hand», ο οποίος δημιουργήθηκε από τον Πέρση Μπάρνεβικ κατ' αρχάς στην Ινδία και στη συνέχεια επεκτείνεται σε όλο τον κόσμο, με επίκεντρο το Αφγανιστάν, Κίνα, Αφρική, Νότια Αμερική και στοχεύει στη δημιουργία, την επόμενη πενταετία σε παγκόσμιο επίπεδο, 50.000.000 θέσεων εργασίας, με την ανάπτυξη επιχειρήσεων από άνεργους
- Παράλληλα, στην **Ασία** και γενικότερα, στον Τρίτο κόσμο (Ινδία, Βραζιλία, Μπαγκλαντές κ.τ.λ.) δραστηριοποιούνται χιλιάδες οργανώσεις αλληλοβοήθειας και εναλλακτικές τράπεζες για την επιχειρηματική δραστηριοποίηση γυναικών και άλλων αποκλεισμένων ομάδων (Ναζάκης Χ., *Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι. Μεσολογίου*, 2005: 134)
- Στην **Ελλάδα** αναπτύχθηκε για πρώτη φορά η Μικροπίστωση (2003) από **την Συνεταιριστική Τράπεζα Ιωαννίνων**, στα πλαίσια της κ.π. Equal, έργο DIONI II και στοχεύει παρομοίως στην υποστήριξη εν δυνάμει και υπαρχόντων επιχειρηματιών για την ανάπτυξη επιχειρήσεων. Γίνεται δε προσπάθεια από εταίρους του έργου DIONI II, κ.π. EQUAL ά κύκλου - (Γ.Γ.Ε.Ε., Ι.Δ.ΕΚ.Ε., TRADE HOUSE DIONI II) – αυτή η πολιτική της Μικροπίστωσης να επεκταθεί και σε άλλες συνεταιριστικές Τράπεζες

Πρόσφατα μάλιστα (22/8/07) εγκύκλιος του Υπ. Ανάπτυξης (ΥΠ.ΑΝ.), υπαγορεύει στις ελληνικές τράπεζες, κατ' εντολή της Ε.Ε. να αναπτύξουν Μικροπιστώσεις υπέρ των μικρών Επιχειρήσεων, πρακτική που θα ενισχύσει τις συλλογικές κοινωνικές επιχειρήσεις στο μέλλον (www.in.gr) (22/8/07).

3.3. Η εξέλιξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα η έννοια αλλά και οι οργανισμοί της κοινωνικής οικονομίας έχουν αναπτυχθεί αρκετά τα τελευταία είκοσι χρόνια και θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι η κινητοποίηση τα τελευταία χρόνια, ως προς την ανάπτυξή της, σχετίζεται έντονα με τη κινητοποίηση και υποστήριξη αυτών των πρωτοβουλιών από την Ε.Ε. (Κετζετσοπούλου Μ., 2005, σελ. 9).

Ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας στη χώρα μας **δεν έχει αναγνωριστεί ως διακριτός τομέας**, μολονότι δραστηριοποιείται σε αυτόν ένας σημαντικός αριθμός φορέων, οι οποίοι εντάσσονται στον τρίτο τομέα, όπως γυναικείοι συνεταιρισμοί, συνεταιριστικές τράπεζες, εθελοντικές οργανώσεις, μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, άλλες νομικές μορφές επιχειρήσεων με κοινωνικούς σκοπούς.

Εντούτοις, για μία χώρα σαν την Ελλάδα, οι κοινωνικοοικονομικές ανάγκες της οποίας συγκαθορίζονται σε σημαντικό βαθμό από τη γεωγραφική διασπορά του πληθυσμού, τις προσπάθειες αναζωογόνησης της περιφερειακής οικονομίας αλλά και τη δυνατότητα προσαρμογής των αγορών μέσα από ευέλικτα σχήματα, η κοινωνική οικονομία αποτελεί **πεδίο διεύρυνσης των προοπτικών βιωσιμότητας και ανάπτυξης** της οικονομίας και της απασχόλησης (Κετζετσοπούλου Μ., 2005, σελ.9).

Παρόλο που στην Ελλάδα παρατηρείται σημαντικό κενό στην προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών και ευρύτερα υπηρεσιών σχετικών με την ποιότητα ζωής και συνεπώς, μεγάλη ανάγκη για υπηρεσίες που θα μπορούσαν να προσφερθούν από τον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, **ο συγκεκριμένος τομέας δεν έχει αναπτυχθεί** όσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κυρίως λόγω της έλλειψης πληροφόρησης και αδιαφορίας της ελληνικής κοινωνίας, της έλλειψης θεσμικού και χρηματοδοτικού πλαισίου, που συνεπάγονται μη αναγνώριση, μη πιστοποίηση και μη χρηματοδότηση των φορέων κοινωνικής οικονομίας από το κράτος, το οποίο απλά παρατηρεί και εξυπηρετείται από τις εθελοντικές πρωτοβουλίες, διότι έτσι, παράγεται απλήρωτη και ανασφάλιστη εργασία. (Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, *Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων*, 2005, σελ. 11).

Φωτεινή εξαίρεση αποτελεί το 4^ο Κ.Π.Σ., το οποίο, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και μετά από πιέσεις αρμοδίων φορέων κοινωνικής οικονομίας, πρόκειται να περιλαμβάνει δράσεις υποστήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων. Άξιες λόγου είναι και οι προσπάθειες **αυτο-οργάνωσης και κινητοποίησης** των πολιτών της χώρας, οι οποίες ωστόσο δεν είναι το ίδιο έντονες, όπως στην υπόλοιπη Ευρώπη .

Παρ' όλα, όμως, τα ανωτέρω προβλήματα και τις ελλείψεις του τομέα στην Ελλάδα, τα τελευταία είκοσι χρόνια παρατηρείται **έντονη δραστηριοποίηση** στο χώρο της κοινωνικής οικονομίας, στο οποίο δραστηριοποιούνται, κυρίως, Αστικοί και Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί, Γυναικείοι συνεταιρισμοί, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΗ.ΚΥ.Ο.) – Σωματεία (πολιτιστικά, περιβαλλοντολογικά, γυναικεία κ.ά.), Α.Μ.Κ.Ε., Δημοτικές επιχειρήσεις και Κοινωφελή Ιδρύματα. Σημαντική είναι αναντίρρηση και η ανάπτυξη των Γυναικείων Συνεταιρισμών. (Από την έκθεση VOLMED-HELLAS, όπως παρουσιάζεται στο Χρυσάκης Μ. κ.ά., 2000, σελ. 53).

Γενικά και στην Ελλάδα, όπως και σε όλη την Ευρώπη και τη Διεθνή κοινότητα, υπάρχει **ευχάριστη άνθιση δραστηριοτήτων του Τρίτου τομέα**, με σκοπούς κοινωνικούς (προσφορά κοινωνικού, πολιτιστικού και παραγωγικού έργου), οι οποίες και εργασία δημιουργούν και στην τοπική ανάπτυξη συμβάλλουν (βλ. αναλυτικά ενότητα 2 και *Οδηγός Προβολής προϊόντων και Υπηρεσιών Γυναικείων Συνεταιρισμών και Κοινωνικών Επιχειρήσεων*, 2005, Trade Houses DIONI II, ο οποίος διατίθεται στα Κ.Ε.Ε.)).

(Οι φωτογραφίες που ακολουθούν αφορούν γυναικείες κοινωνικές επιχειρήσεις)

1

2

1. Εργαστήριο κοινωνικής επιχειρηματικότητας, κ.π. Equal, Α.Σ DIONI II, 2005

2. Γυναικείος συνεταιρισμός «Οικοτεχνία και Σηροτροφίας Κύμης», κ.π. Equal, Forum DIONI II, 2005 (Φωτογραφίες από το προσωπικό αρχείο Ντούλια Θ.)

3.4. Η κοινωνική οικονομία ως εναλλακτική πρόταση κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης

α) Αποτελεί η κοινωνική οικονομία εναλλακτική πρόταση ανάπτυξης;

Ο Τίτλος παραπέμπει σε 2 ζητήματα – σκέλη. Το ένα σκέλος, «κοινωνική οικονομία» αναφέρεται στον **οικονομικό μετασχηματισμό** της κοινωνίας, που σήμερα χαρακτηρίζεται από το παγκόσμιο κεφάλαιο και το άλλο σκέλος, «εναλλακτική λύση» παραπέμπει στον **πολιτικό μετασχηματισμό** (Νικολόπουλος Τ. & Καπόγιαννης Δ., *Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου*, 2005, σελ. 83).

Από τη σύγχρονη επιστημονική θεωρία και πρακτική, καθώς και από τις συνεχώς αναπτυσσόμενες δραστηριότητες του τομέα της κοινωνικής οικονομίας σε Παγκόσμιο και Ευρωπαϊκό επίπεδο, προκύπτει **ότι η κοινωνική οικονομία συνδέεται με την κοινωνική πολιτική**, δεδομένου ότι το κέντρο βάρους μετατοπίζεται προς τις **κοινωνικοπολιτικές λειτουργίες** που καλούνται να παίξουν οι θεσμοί της κοινωνικής οικονομίας, καλύπτοντας αδυναμίες του Κράτους.

Παράλληλα, το σύνολο των δραστηριοτήτων του Τρίτου τομέα, παρότι είναι σε θέση να αποτελούν εναλλακτικές κοινοτικές νησίδες, προκαλούνται και απορρέουν **από παρενέργειες και αποτελέσματα του συστήματος της οικονομίας της Αγοράς** (Μαυριδάκης Θ., 2003, σελ. 46, Νικολόπουλος Τ., *Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου*, 2001, σελ. 69-78).

«Σήμερα, στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, αναπτύσσεται η παγκόσμια οικονομία, η παγκόσμια παραγωγή και το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, το οποίο δεν έχει σύνορα. Στα νέα πολιτικά δρώμενα, παρατηρείται διεθνής κινητικότητα του κεφαλαίου και η ηγεμονία ασκείται πλέον όχι από ένα κράτος, αλλά από μία παγκόσμια τάξη τα μέλη της οποίας συνεργάζονται μέσω υπερεθνικών δικτύων.

Το υπερεθνικό κεφάλαιο ηγεμονεύει σε παγκόσμια κλίμακα, με υπερεθνικά προσανατολισμένες ομάδες, οι οποίες είναι παρούσες σε όλες τις χώρες και ασκούν ιδιαίτερη επιρροή και με τεράστιες αντιφάσεις, που θέτουν την ανθρωπότητα σε

κίνδυνο (οικολογικές καταστροφές, υπερεθνικοί πόλεμοι, ύφεση, χρηματιστηριακές αναταράξεις κ.τλ.) .

Το κεφάλαιο συνεχώς επιδιώκει επενδυτικές διεξόδους και επιτυγχάνει επενδυτική χρηματοοικονομική ανάπτυξη (π.χ. Το 2003 οι συγχωνεύσεις και εξαγορές των επιχειρήσεων έφθασαν το επίπεδο ρεκόρ των 3.540 δισεκατομμυρίων δολαρίων, ποσό που ανά έτος αυξάνεται)» (Πολυχρονίου Χ., συνέντευξη από τον William Robinson, εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, ένθετο «Οικονομία», 18/8/07, σελ. 6).

«Συνεπώς, για την αντιμετώπιση των δυσμενών αποτελεσμάτων της οικονομίας της Αγοράς (ανισότητες, ανεργία, καταστροφή περιβάλλοντος, συρρίκνωση κράτους πρόνοιας), απαιτείται μία **νέα πολιτική πρόταση ανάπτυξης**, η οποία θα στηρίζεται σε **νέες αξίες, αρχές, ήθη, σχέσεις, θεσμούς, νόμους και χρηματοδοτικά εργαλεία**, και η οποία θα συμβάλει στην οικοδόμηση μιας νέας κοινωνίας και οικονομίας. Στο βαθμό που οι κάθε λογής αποκλεισμοί (ανθρώπου και φύσης) (π.χ. κομμένα δάση, άνεργοι οικονομικοί μετανάστες κ.τλ.) θα υφίστανται και θα μεγεθύνονται και στο μέλλον, ως απόρροια της οικονομίας της αγοράς, **είναι πιθανό να παρατηρηθεί διεύρυνση και ενίσχυση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας**, στην προσπάθεια των ατόμων να ικανοποιήσουν στοιχειώδεις ανάγκες που οι παραδοσιακοί κερδοσκοπικοί τομείς (Ιδιωτικός και Δημόσιος) δεν προτίθενται να εκπληρώσουν».
(Μαυριδάκης Θ., *Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι Μεσολογγίου*, 2005, σελ. 47, Rifkin 1996, σελ. 433-499).

Μολαταύτα, υπάρχουν διάφορα σενάρια για το αν πράγματι η κοινωνική οικονομία μπορεί να αποτελέσει μία εναλλακτική πρόταση.

β) Η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας - Τα δύο σενάρια

Στην επιστημονική κοινότητα (*Επιστημονικά συνέδρια Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου*, 2001 και 2003) έχουν αναπτυχθεί διάφορα σενάρια σχετικά με την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας.

- **Το απαισιόδοξο σενάριο**, το οποίο ισχυρίζεται ότι «οι δραστηριότητες κοινωνικής οικονομίας αποτελούν μία εμβλαωματική λύση ανάγκης, οι οποίες δε μπορούν να επιβιώσουν στο επικρατούν σύστημα και στην οικονομία της Αγοράς, διότι αυτό χρησιμοποιεί τις κοινοτικές νησίδες για φτηνή εργατική δύναμη και ότι οι κανόνες της κοινωνικής οικονομίας είναι

απλά για κανόνες, χωρίς να αλλάζουν το παιχνίδι» (Νικολόπουλος Τ. & Καπογιάννης Δ., *Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι Μεσολογγίου, 2005*, σελ. 88-89, Λιόσης Β (2003), *Κομμουνιστική επιθεώρηση*, τ. 1, σελ. 61-82).

➤ **Το αισιόδοξο σενάριο ή της ελπίδας**, βάσει του οποίου η κοινωνική οικονομία έχει προοπτικές, «μόνο εφόσον αντιμετωπιστεί με ένα ολοκληρωμένο πολιτικό σχέδιο και εφόσον οι δραστηριότητες του τομέα αναπτύξουν μία δική τους αυτοδιαχειριζόμενη δυναμική, σε ένα **εργαστήριο μεταστροφής νοοτροπιών**, στα πλαίσια ενός **κοινωνικού μετασχηματισμού**, σε μία **κοινωνία κινήματων**, με ανάπτυξη των δημιουργικών ικανοτήτων των ατόμων και της κοινωνίας, με τη δημιουργικότητα σε πρώτο πλάνο και με συστατικά στοιχεία **την ποιότητα ζωής, την προστασία του περιβάλλοντος**, μία ποιοτικά αναβαθμισμένη δημοκρατία, με διευρυμένη **κοινωνική συμμετοχή και δράση**. Αυτό μπορεί να οδηγήσει στην ανάδυση νέων συλλογικοτήτων και σχημάτων συλλογικής δράσης, με **νέου τύπου παραγωγικές συλλογικές δραστηριότητες, ανάπτυξη συνεταιριστικών και αλληλέγγυων σχημάτων**, οι οποίες θα στηρίζονται στην αυτοδιαχείριση και την αλληλοτροφοδότη» (Νικολόπουλος Τ. & Καπογιάννης Δ., *Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου, 2005*, σελ. 89-92).

Σήμερα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στις εθνικές κυβερνήσεις και σε πολλούς ανεξάρτητους οργανισμούς, **επικρατεί το αισιόδοξο σενάριο** και για αυτό αρχίζουν να αντιμετωπίζουν ευνοϊκά την ανάπτυξη και ενδυνάμωση της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων και οργανισμών με προοπτική τη δημιουργία απασχόλησης και την καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας.

Αυτό βεβαίως καθίσταται δυνατόν, όταν η κοινωνική οικονομία αντιμετωπίζεται ως μία εναλλακτική πολιτική προοπτική, με ολοκληρωμένο θεσμικό, νομοθετικό και χρηματοδοτικό πλαίσιο, το οποίο αρχίζει να διαμορφώνεται πλέον σε όλη την Ε.Ε.

3.5. Η συμβολή του Τρίτου τομέα στην απασχόληση, την ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή

α) Ποσοτικά στοιχεία

Όπως αναφέρεται στη σχετική Βιβλιογραφία, υπάρχουν σημαντικά **κενά** και **περιορισμοί** που αφορούν τον προσδιορισμό του τομέα (και των οργανισμών που δραστηριοποιούνται στον τομέα) και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει **έλλειψη στατιστικών στοιχείων** στις επίσημες ευρωπαϊκές και εθνικές στατιστικές, όπως, για παράδειγμα, στις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού. Η επίσημη στατιστική δεν επιτρέπει να διαμορφωθεί μία **πλήρης εικόνα** σχετικά με τον αριθμό των θέσεων εργασίας του τρίτου συστήματος και ειδικά, όταν αυτό προσδιορίζεται με βάση τις λειτουργίες του. Συνεπώς, για να υπολογισθεί, κατά προσέγγιση, ο αριθμός των θέσεων απασχόλησης του τρίτου συστήματος καλύτερα, χρειάζεται ο τομέας να προσδιορισθεί με βάση το νομικό καθεστώς των οργανώσεων που ασχολούνται σε αυτόν.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που προσφέρονται στο πλαίσιο μιας από τις μελέτες της δοκιμαστικής ενέργειας της E.E. – CIRIEC 2000, **το τρίτο σύστημα προσφέρει 8.880.000 θέσεις πλήρους απασχόλησης στο σύνολο των οργανισμών στις χώρες της E.E.** (ο Τρίτος τομέας προσδιορίζεται με βάση το νομικό καθεστώς των οργανώσεων και περιλαμβάνονται οι συνεταιρισμοί, τα αλληλοβοηθητικά ταμεία, ενώσεις και ιδρύματα). Ο αριθμός αυτός αντιπροσωπεύει το **6,6% περίπου της συνολικής απασχόλησης** και αντιστοιχεί στο **7,9% της μισθωτής απασχόλησης**. Η μεγαλύτερη συμμετοχή στην απασχόληση του τρίτου τομέα παρουσιάζουν οι ενώσεις (το 71% της συνολικής απασχόλησης του τομέα), οι συνεταιρισμοί (το 25,7%) και τα ταμεία αλληλασφάλισης (το 3,1%).

Η **συμμετοχή των οργανισμών του τρίτου τομέα στην συνολική απασχόληση** ποικίλλει ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με τη μελέτη του Ciriec, οι οργανισμοί αυτοί συμβάλλουν από το 1 έως 2,5% στη συνολική απασχόληση στην Ελλάδα και την Πορτογαλία και φθάνει έως και 12,5% και 14,3% σε Δανία και Ιρλανδία. Στην Ελλάδα συγκεκριμένα, ο τρίτος τομέας φαίνεται να απασχολεί 68.770 άτομα που αντιπροσωπεύει μόλις το 1,8% της συνολικής απασχόλησης ή το 3,3% της μισθωτής απασχόλησης.

Το ποσοστό απασχόλησης (ανάλογα με τη νομική μορφή των οργανισμών), επιπροσθέτως, διαφέρει ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες, στις οποίες ιδιαίτερη παρουσία έχουν οι **συνεταιρισμοί, οι οποίοι συναντώνται ως κυρίαρχη μορφή κ.ε. σε πολλές χώρες** (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Σουηδία Ιρλανδία, Γερμανία, Δανία,

Λουξεμβούργο, Αυστρία, Ενωμένο Βασίλειο, Βέλγιο, Ελλάδα και Γαλλία.) (Κετζετσοπούλου Μ., 2005, σελ. 11-15, Χατζαντώνης Δ., *Ευρωπαϊκό συνέδριο Κοινωνικής οικονομίας Equal*, 2005) (Αναλυτικά βλ. 1.1.3).

β) Θετικά αποτελέσματα και επιπτώσεις του τρίτου συστήματος στην απασχόληση, ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία και την Ευρωπαϊκή εμπειρία, εντοπίζονται τρεις **πρωταρχικοί στόχοι και κατ' επέκταση, αποτελέσματα** για τις πρωτοβουλίες του τρίτου τομέα.

- *Ένταξη στην αγορά εργασίας ατόμων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες*
- *Διάθεση στην αγορά νέων αγαθών ή υπηρεσιών*
- *Προώθηση της τοπικής ανάπτυξης [Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γ.Δ. Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων (2003)]*

Οι περισσότεροι οργανισμοί του Τρίτου τομέα καλύπτουν ταυτόχρονα και τους τρεις στόχους, εάν και **πρωταρχικός στόχος τους είναι η ενσωμάτωση ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων στην αγορά εργασίας**. Η έμφαση αυτή στην επαγγελματική ένταξη αντιστοιχεί στη βασική τάση που χαρακτηρίζει την εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, την προσπάθεια δηλαδή της κοινωνικής οικονομίας να αντιμετωπίσει την υψηλή ανεργία · προσπάθεια που υποστηρίζεται από τα θεσμικά όργανα της Κοινότητας και από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Απασχόλησης.

Οι σχετικές μελέτες που έχουν γίνει για το τρίτο σύστημα, πιστοποιούν ότι η προσέγγιση του τρίτου συστήματος παρουσιάζει μία σειρά από **πλεονεκτήματα** συγκριτικά με το δημόσιο ή το ιδιωτικό κερδοσκοπικό τομέα και «παράγει» μία σειρά από **θετικά αποτελέσματα** τόσο σε σχέση με την **απασχόληση**, όσο και με άλλες σημαντικές πλευρές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής σε τοπικό κυρίως επίπεδο, όπως την ανάπτυξη νέων οικονομικών τομέων, την τοπική ανάπτυξη, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των τοπικών πληθυσμών, την ενίσχυση των κοινωνικών δεσμών και της κοινωνικής συνοχής, την τόνωση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας.

Συγκεκριμένα, **το τρίτο σύστημα** παρουσιάζει ορισμένα σημαντικά **πλεονεκτήματα** συγκριτικά με το δημόσιο τομέα και τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και δημιουργεί τις παρακάτω θετικές επενέργειες:

1. **Ο Τρίτος τομέας παρέχει θέσεις εργασίας σε ευάλωτες ομάδες και μειονεκτούντα άτομα**, τα οποία αντιμετωπίζουν μεγάλη δυσκολία πρόσβασης στην απασχόληση. Ο τρίτος τομέας, δηλαδή, απασχολεί συνήθως άτομα, τα οποία δεν είχαν άλλες ευκαιρίες απασχόλησης και θα εξακολουθούσαν να εξαρτώνται από τα κοινωνικά επιδόματα. Πράγματι, έχει διαπιστωθεί ότι το τρίτο σύστημα συμβάλλει στην κοινωνική ένταξη, στην καταπολέμηση της παθητικής εξάρτησης από προνοιακά επιδόματα, ενδυναμώνει τις πρωτοβουλίες υπέρ του συλλογικού συμφέροντος – στοιχεία ουσιαστικά για τη διατήρηση των δημοκρατικών αξιών που χαρακτηρίζουν το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο.
2. Ο τομέας συμβάλλει στην **τοπική ανάπτυξη, στην ενίσχυση των τοπικών θεσμών, στην κοινωνική ενσωμάτωση και την κοινωνική συνοχή**, στην αξιοποίηση διαφόρων πόρων, στην εξεύρεση καινοτομικών εργαλείων και πρακτικών για την επίτευξη των στόχων του.
3. **Ο Τρίτος τομέας συνήθως καλύπτει τοπικές ανάγκες**, οι οποίες δεν καλύπτονται από το δημόσιο ούτε από το κερδοσκοπικό ιδιωτικό τομέα, παρέχοντας υπηρεσίες που συχνά θεωρούνται ως μη κερδοσκοπικές και δεν προσελκύουν το ενδιαφέρον του ιδιωτικού τομέα.
Η εμπειρία δείχνει ότι οι οργανισμοί του τρίτου τομέα απευθύνονται σε διάφορες κατηγορίες αγορών.
 - α) Κατ' αρχάς, απευθύνονται σε αγορές, στις οποίες η προσφορά δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών είναι ανεπαρκής ή δεν υπάρχει.
 - β) Απευθύνεται επιπροσθέτως σε τμήματα της αγοράς που δεν ελκύουν το ενδιαφέρον του ιδιωτικού κερδοσκοπικού τομέα.
 - γ) Τέλος, υπάρχουν και οι παραδοσιακές αγορές, όπου οι οργανισμοί του τρίτου συστήματος μπορούν να ανταγωνισθούν λόγω της ευέλικτης και εξατομικευμένης παροχής αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και με την τόνωση της ζήτησης που μπορούν να προκαλέσουν οι οργανισμοί αυτοί.
4. Οι οργανισμοί του Τρίτου τομέα προσπαθούν να κινητοποιήσουν και να αξιοποιήσουν την **εθελοντική εργασία** και το γεγονός αυτό μειώνει το κόστος των δραστηριοτήτων για το κοινωνικό σύνολο, σε σχέση με το κόστος που θα

είχαν οι δραστηριότητες αυτές, εάν προέκυπταν από τη δημιουργία θέσεων εργασίας από το δημόσιο τομέα. Οι οργανισμοί του τρίτου συστήματος **κινητοποιούν τους πολίτες**, αξιοποιούν την εθελοντική εργασία και συμβάλλουν στην **ανάπτυξη κλίματος εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης**. Η δυναμική είναι αμφίδρομη – οι κοινωνικοί οργανισμοί ευνοούν την τοπική αλληλεγγύη, ενώ η επιτυχία και η βιωσιμότητά τους πολλές φορές οφείλεται στην βοήθεια, δραστηριοποίηση και δέσμευση του κοινωνικού συνόλου.

5. Οι οργανισμοί του τρίτου συστήματος έχουν την ικανότητα να παρέχουν **εξατομικευμένη προσφορά αγαθών και υπηρεσιών**, βρίσκονται κοντά στους χρήστες, δε διέπονται από γραφειοκρατικές και κανονιστικές διαδικασίες και δεν υποχρεούνται να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη και συνεπώς, αφενός αφιερώνουν όλο το χρόνο και την ενέργειά τους στην παροχή αγαθών και υπηρεσιών και αφετέρου αναπτύσσουν σχέσεις εμπιστοσύνης με το τοπικό πληθυσμό.
6. Οι οργανισμοί του τρίτου συστήματος συμβάλλουν σημαντικά στη **βελτίωση της ποιότητας ζωής** του τοπικού πληθυσμού και ειδικότερα, **των λιγότερο ευνοουμένων τμημάτων** του, τα οποία, χωρίς τη συμβολή του τρίτου συστήματος, δεν θα είχαν πρόσβαση ίσως σε νέες υπηρεσίες και αγαθά.
7. Επιπλέον, το τρίτο σύστημα συμβάλλει στην **προώθηση της καινοτομίας**, μέσω της εξεύρεσης καινοτομικών εργαλείων και πρακτικών για την επίτευξη των στόχων του. Αρχικά, τα νέα προϊόντα και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται σε τοπικές, ανικανοποίητες ανάγκες αποτελούν μία καινοτομία. Γενικά πάντως διαπιστώνεται από την εμπειρία ότι το τρίτο σύστημα **τονώνει τη δημιουργικότητα**, ενδυναμώνοντας για παράδειγμα τις διαδικασίες ανάλυσης αναγκών, διερεύνησης νέων αγορών, προώθησης νέων οργανωτικών μορφών, χρήσης νέων τεχνολογιών, εφαρμογής νέων λειτουργιών της παραγωγής. (Κετζετσοπούλου Μ., 2005, σελ. 11, E.C.O.T.E.C., 2001, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2003, Cambell M., 1999, Borgaza C., Olabe A. & Greffe X., 1999).

Σε μία από τις μελέτες της δοκιμαστικής ενέργειας της E.E. (C.R.I.D.A.) έχει γίνει προσπάθεια να εκτιμηθούν τα ευρύτερα και μακροπρόθεσμα – σε σύγκριση με τα αναφερόμενα παραπάνω – **αποτελέσματα και επιπτώσεις** που προκύπτουν για την κοινωνία από τη δραστηριοποίηση των οργανώσεων του τρίτου συστήματος. Ειδικότερα, για το σκοπό αυτό διερευνήθηκαν οι εμπειρίες από **τη νηπιακή**

φροντίδα στο Βέλγιο, στη Σουηδία και στη Γερμανία, καθώς και οι εμπειρίες από την παροχή κατ' οίκον περίθαλψης στη Γαλλία, στην Ιταλία και στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Η μελέτη διαπιστώνει **ότι προκύπτουν πέντε κατηγορίες παράγωγων αποτελεσμάτων.**

- *Μείωση της παράνομης εργασίας*
- *Συμπύεση των κρατικών επιδομάτων και συνεπώς, εξοικονόμηση κοινωνικών πόρων*
- *Αύξηση της πρόσβασης των γυναικών στην απασχόληση και στην κατάρτιση*
- *Μείωση των κοινωνικών και ιατροφαρμακευτικών δαπανών*
- *Εκσυγχρονισμό και προσαρμογή των θεσμών και της νομοθεσίας για να διευκολυνθεί η λειτουργία του τρίτου συστήματος και η παραγωγή κοινωνικής προστιθέμενης αξίας*

Η μελέτη ταυτόχρονα υπογραμμίζει την έλλειψη συνειδητοποίησης και εκτίμησης των θετικών επιπτώσεων γενικά και ειδικότερα, από τα δημόσια όργανα χορήγησης χρηματοδότησης, καθώς και την ανάγκη για δημιουργία κατάλληλων μεθόδων και εργαλείων αξιολόγησης της συμβολής του τρίτου συστήματος και της προστιθέμενης αξίας που αυτό παράγει (Κετζετσοπούλου Μ., 2005, σελ. 11-20).

3.6. Προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του Τρίτου τομέα

Είναι αναγκαίο οι μορφές κοινωνικής δραστηριοποίησης να εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πολιτικό σχεδιασμό, ο οποίος θα διαμορφώσει νέους θεσμούς, σχέσεις και χρηματοδοτικά εργαλεία, ώστε να **αναπτυχθεί ένα εναλλακτικό αυτο-διαχειριζόμενο και αλληλέγγυο μοντέλο ανάπτυξης σε τοπική, εθνική, περιφερειακή και παγκόσμια κλίμακα.**

Μία παράλληλη κοινωνία μέσα στην κυρίαρχη, μέσα από ένα νέο πολιτικό σχεδιασμό και με δραστηριοποιούμενους και ενεργούς πολίτες, σε μικρής κλίμακας αυτο-διαχειριζόμενες κοινότητες, με εθελοντικές παράλληλες δραστηριότητες, με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, τη χρήση σύγχρονων και εξειδικευμένων υποδομών (δίκτυα, δομές, νέα χρηματοδοτικά εργαλεία, δίκτυα πληροφόρησης) και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (φωτοβολταϊκά, ανεμογεννήτριες κ.τλ.).

Συνεπώς, από τους δραστηριοποιημένους στον τομέα φορείς και την επιστημονική κοινότητα, **προτείνονται συνολικά μέτρα πολιτικής** (θεσμικά, νομοθετικά, χρηματοδοτικά) και παράλληλα, κινητοποίηση και εγρήγορση της κοινωνίας και των αποκλεισμένων ατόμων, οι οποίοι προσδοκούν μία άλλη ποιότητα ζωής με εργασία και μη εκμετάλλευση (βλ. ενότητα 2 και Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας και Υπ. Απασχόλησης, *Προτάσεις πολιτικής*, 2005, σελ. 6-20).

«Έτσι μπορεί να οικοδομηθεί ένας αυτο-διαχειριζόμενος – συνεταιριστικός και κοινοτικός τρόπος παραγωγής, μία αλληλέγγυα κοινωνία, εφόσον βεβαίως υπάρξουν νομοθετικά και θεσμικά και χρηματοδοτικά μέτρα, τα οποία θα χειραφετήσουν τις αυτο-διαχειριζόμενες συλλογικές και εθελοντικές πρωτοβουλίες και θα διαμορφώσουν ένα διαφορετικό πολιτισμικό και καταναλωτικό μοντέλο, που μπορεί να οδηγήσει σε μία άλλη δημοκρατία και ανάπτυξη, με περιορισμό της κυριαρχίας του εμπορεύματος και του πλούτου και με ανάπτυξη της προσωπικής μόρφωσης, της αλληλεγγύης, του ελευθέρου χρόνου της συνεργασίας, της εργασίας για όλους (π.χ. παραγωγικές και εθελοντικές δραστηριότητες για την ανάπλαση των συνοικιών, την πολιτιστική δράση, την δημιουργία κέντρων για Α.Μ.Ε.Α., ηλικιωμένους, παιδιά, την παραγωγή και προβολή των τοπικών μεσογειακών προϊόντων και κουζίνας, την πολιτιστική δράση κ.τλ.)» (Ναξάκης Χ., *Πρακτικά συνεδρίου, Τ.Ε.Ι Μεσολογγίου*, 2005, σελ. 138-146).

Πράγματι, ο Τρίτος τομέας αποτελεί ένα **άκρως ελπιδοφόρο πεδίο** για την αντιμετώπιση προβλημάτων που απορρέουν από την πρόσφατη εξέλιξη των κοινωνικών και οικονομικών συστημάτων. Η διεθνής εμπειρία έχει αποδείξει ότι οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας είναι σε θέση να παρέχουν «ευφυείς» λύσεις στις κοινωνικές και άλλες ανάγκες σε τοπική ή εθνική κλίμακα, που δεν καλύπτονται από το κράτος ή την αγορά.

Σε όλες τις χώρες, στις οποίες λειτουργεί η κοινωνική οικονομία ή «οικονομία της αλληλεγγύης», εξυπηρετεί πρωτίστως τα άτομα που αναζητούν πρακτικές και άμεσες απαντήσεις στις δυσκολίες της καθημερινής ζωής, με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι (απασχόληση, διατροφή, υγεία, οικονομική αβεβαιότητα, στέγη κ.ά.).

Παράλληλα, σε μία περίοδο κρίσης στην αγορά εργασίας, ο τρίτος τομέας αποτελεί **δυναμική πηγή απασχόλησης**, ιδιαίτερα για τα άτομα που βρίσκονται ή κινδυνεύουν από κοινωνικό και εργασιακό αποκλεισμό (Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, *Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων*, 2005, σελ. 9).

4. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΦΟΡΕΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Στην Ευρώπη υπάρχει ιδιαίτερη ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων και δραστηριοτήτων κοινωνικής οικονομίας. Στις περισσότερες μάλιστα χώρες της Ευρώπης, στις οποίες αναπτύσσονται κοινωνικές επιχειρήσεις και ιδιαίτερα στον τομέα της πρόνοιας και των εναλλακτικών πιστώσεων, προβλέπεται για τα άτομα που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό (μέλη, εθελοντές ή/και μισθωτούς) ειδική κατάρτιση, πιστοποίηση δεξιοτήτων από τον ίδιο συνήθως τον οργανισμό και στη συνέχεια, απασχόληση (μερική ή πλήρης) σε δραστηριότητες του οργανισμού ή της επιχείρησης. Κατά αυτό τον τρόπο εξασφαλίζεται και η ποιότητα των υπηρεσιών και η καταπολέμηση της ανεργίας και η προώθηση του εθελοντισμού.

Ηνωμένο Βασίλειο

Στα πλαίσια του Τρίτου τομέα, έχουν συσταθεί **κοινωνικές επιχειρήσεις**, οι οποίες προσφέρουν υπηρεσίες και προϊόντα, που δεν προσφέρει ούτε το κράτος ούτε και ο ιδιωτικός τομέας και στοχεύουν στην καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Τέτοιες επιχειρήσεις αναπτύσσονται στον τομέα, κυρίως, της παραγωγής βιολογικών προϊόντων, της προστασίας του περιβάλλοντος, της παροχής προσωπικών υπηρεσιών, των εναλλακτικών πιστώσεων (Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, *Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων*, 2005).

Αναντίρρητα, μία σημαντική δραστηριότητα αποτελεί το Δίκαιο Εμπόριο (FAIR TRADE). Ειδικότερα, όσον αφορά τον οργανισμό **FAIR TRADE**, αυτός προωθεί προϊόντα κυρίως του Τρίτου κόσμου (καφέ, μπανάνες κ.τλ.) σε νέες αγορές του δυτικού κόσμου, στις οποίες δεν έχουν εύκολη πρόσβαση οι παραγωγοί της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής, και μάλιστα με συμφέρουσες τιμές για του καταναλωτές.

Συνεπώς, και εισόδημα εξασφαλίζεται σε φτωχές ομάδες πληθυσμού (στον Τρίτο κόσμο) και οι τιμές για τους καταναλωτές είναι συμφέρουσες (κοινωνικός σκοπός). Στον οργανισμό αυτόν δουλεύουν ως εθελοντές πολλοί επιστήμονες, ώστε να είναι δυνατή η ανάπτυξη της μη κερδοσκοπικής αυτής επιχείρησης, ενώ παράλληλα

αποκτούν και επαγγελματική κοινωνική εμπειρία. Προσφάτως, ξεκίνησε και στην Ελλάδα η λειτουργία του Fair Trade Hellas (βλ. ιστοσελίδα: [www. Fair Trade Hellas](http://www.FairTradeHellas.com)).

Ιταλία

Η Ιταλία έχει μακρά παράδοση στην κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα. Λειτουργούν περίπου **4.000 οργανισμοί Τρίτου τομέα**. Διαθέτει μάλιστα και ειδική νομοθεσία για τους οργανισμούς του Τρίτου τομέα – κοινωνικές επιχειρήσεις, καθώς και ειδικά χρηματοδοτικά εργαλεία. Αναπτύσσονται συνήθως **μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί απασχόλησης και κοινωνικής ενσωμάτωσης, κοινωνικοί συνεταιρισμοί, αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί** γυναικών, νέων, ατόμων με ειδικές ανάγκες και οι οποίοι στηρίζονται οικονομικά από το Κράτος ή την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Οι δραστηριότητες τις οποίες συνήθως αναπτύσσουν οι οργανισμοί αυτοί, αφορούν την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών (με σκοπό την καταπολέμηση του αποκλεισμού και της ανεργίας), το περιβάλλον, την υποστήριξη ατόμων με ειδικές ανάγκες, νέων, γυναικών και ηλικιωμένων, την παροχή υπηρεσιών εστίασης, τουρισμού, προστασίας περιβάλλοντος καθώς και τις εναλλακτικές πιστώσεις, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την BANKA ETHICA. (Ανακοίνωση του οργανισμού METRON από την Διακρατική Σύμπραξη MEDAT, κ.π. Equal ά κύκλου, έργο DIONI II), (Ντούλια Θ. & Κατσιβαρδάς Χ., *Αγγλικός Οδηγός DIONI II*, Γ.Γ.Γ.Ε., 2004, σελ. 58).

1. Διακρατική συνάντηση στην Ιταλία με επιχειρήσεις και Φορείς κοινωνικής οικονομίας με τον αρμόδιο υπουργό να παραθέτει τις πολιτικές για την κοινωνική οικονομία (Ιταλία 2004, κ.π. Equal ά κύκλου, έργο DIONI II).
2. Οργανισμός κοινωνικής οικονομίας (πολιτιστικό εργαστήριο για άτομα με νοητική στέρηση) (Ιταλία 2004, κ.π. Equal ά κύκλου, έργο DIONI II).

(Φωτογραφίες από το προσωπικό αρχείο Ντούλια Θ. και από ενημερωτικό φυλλάδιο της διακρατικής σύμπραξης MEDAT, κ.π. Equal ά κύκλου)

Κάτω Χώρες

Στο ίδιο μοντέλο οργάνωσης συστήνονται **συνοικιακές αναπτυξιακές επιχειρήσεις** ή **συμπράξεις** με αντικείμενο προσανατολιζόμενο στην προστασία του περιβάλλοντος και στην ποιότητα ζωής των πολιτών (Ε.Μ.Ε.Σ., 1998).

Σουηδία

Υπάρχουν **κοινωνικοί συνεταιρισμοί** στους τομείς της εκπαίδευσης ενηλίκων, της ψυχαγωγίας, του πολιτισμού, της παροχής προσωπικών υπηρεσιών κυρίως σε άτομα με ειδικές ανάγκες και οργανισμοί επιχειρηματικής υποστήριξης. Επιπρόσθετα, αναπτύσσονται **εναλλακτικές πιστώσεις** (π.χ. οργανισμός ALMI), ο οποίος παρέχει δάνεια και υποστηρικτικές υπηρεσίες με ευνοϊκούς όρους σε νέους, γυναίκες άτομα που αντιμετωπίζουν ανεργία και αποκλεισμό (Ανακοίνωση εκπροσώπου ALMI στο *Forum Επιχειρηματικότητας DIONI I, 1997, Οδηγός DIONI I*, Γ.Γ.Ε.Ε., 1999, σελ. 40).

Φινλανδία

Συστήνονται **συνεταιρισμοί εργασιακής ενσωμάτωσης**, με σκοπό την παροχή υπηρεσιών κατάρτισης και κοινωνικών υπηρεσιών. Ενισχύουν το αίσθημα του εθελοντισμού και δημιουργούν προϋποθέσεις ενσωμάτωσης κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων για ένταξή τους στην αγορά εργασίας (Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, *Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων*, 2005).

Αυστρία

Αναπτύσσονται κυρίως **οργανισμοί και επιχειρήσεις πρόνοιας** και ιδιαίτερα, στη φροντίδα παιδιών και ηλικιωμένων (Ντούλια Θ. & Κατσιβαρδάς Χ., 2004, Ε.Μ.Ε.Σ., 1998).

Ιρλανδία

Δημιουργούνται **αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί και συνεταιρισμοί για άτομα με ψυχοκοινωνικές δυσκολίες**. Σε αυτούς συμμετέχουν ποικίλοι εταίροι, όπως Μ.Κ.Ο., κοινωνικές επιχειρήσεις, πιστωτικές ενώσεις, τοπικοί αναπτυξιακοί οργανισμοί (Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, *Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων*, 2005)

Λουξεμβούργο

Έχουν συσταθεί **οργανισμοί εργασιακής ενσωμάτωσης**, με στόχο την ένταξη γυναικών και μακροχρόνια ανέργων στην αγορά εργασίας μέσω οικονομικών δραστηριοτήτων. Αυτοί δραστηριοποιούνται κυρίως στους τομείς του πολιτισμού, της εργασιακής ενσωμάτωσης, της γεωργίας, του περιβάλλοντος (Ε.Θ.Δ. κ.ο. και Υπ. Απασχόλησης, *Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων*, 2005)

Γερμανία

Έχουν **αναπτυχθεί πρωτοβουλίες εργασιακής ενσωμάτωσης**. Στόχος τους είναι η ενεργοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου και η καταπολέμηση της ανεργίας. Παράλληλα από την Deutsche Bank και τη GLS Bank αναπτύσσονται **εναλλακτικές πιστώσεις** σε κοινωνικές επιχειρήσεις (*Διακρατικό σεμινάριο Equal*, Βρυξέλλες, 2004).

Γαλλία

Αναπτύσσονται πρωτοβουλίες **εργασιακής ενσωμάτωσης εύάλωτων οικονομικά και κοινωνικά ομάδων και παροχής κοινωνικών υπηρεσιών** (σε παιδιά, ηλικιωμένους) με ιδιαίτερη δραστηριοποίηση εθελοντών (γονέων, εκπαιδευτικών, καθώς και μισθωτών) (Ε.Μ.Ε.Σ., 1998). Ιδιαίτερα σημαντική είναι επίσης **η εναλλακτική τράπεζα γυναικών A.I.D.E**, η οποία λειτουργεί στα πρότυπα της Grameen και παρέχει μικροπιστώσεις σε γυναίκες επιχειρηματίες (Yunus M., 1998, σελ. 326).

Ο Οργανισμός κοινωνικής ενσωμάτωσης 02000 για παραβατικά άτομα στη Γαλλική Γουιιάνα ,
(Διακρατική Σύμπραξη MEDAT, DIONI II, 2003)

Πορτογαλία

Στην Πορτογαλία δραστηριοποιούνται περί τους **4.500 οργανισμούς Τρίτου τομέα**, οι οποίοι είναι κυρίως συνεταιρισμοί (τουρισμού, εστίασης, κέντρα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, κέντρα απασχόλησης και εργασιακής εμπειρίας), (Ανακοίνωση του οργανισμού ADE από τη Διακρατική Σύμπραξη MEDAT, κ.π. Equal á κύκλου, έργο DIONI II - *Αγγλικός Οδηγός DIONI II*, Γ.Γ.Γ.Ε., 2004, σελ. 58).

Συνάντηση με Φορείς κοινωνικής οικονομίας, Λισσαβόνα
(Διακρατική Σύμπραξη MEDAT, DIONI II, 2003)

Ισπανία

Στην Ισπανία παρατηρείται μεγάλη ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας. Έχουν αναπτυχθεί συνεταιρισμοί γυναικών, οργανισμοί τρίτου τομέα στον τομέα της πρόνοιας (για παιδιά, ηλικιωμένους, Α.Μ.Ε.Α., άτομα που αντιμετωπίζουν αποκλεισμό), καθώς και οργανισμοί εργασιακής και κοινωνικής ενσωμάτωσης .

Παράλληλα, ιδιαίτερα επιτυχής είναι η ανάπτυξη των εναλλακτικών πιστώσεων και της Μικροπίστωσης Γυναικών, τομέας στον οποίο δραστηριοποιείται με επιτυχία η Παγκόσμια Τράπεζα Γυναικών (Ντούλια Θ. & Κατσιβαρδάς Χ., 2004, Ε.Μ.Ε.Σ., 1998).

Η Παγκόσμια Τράπεζα Γυναικών (World Women Banking) είναι από τις κύριες πηγές χρηματοδότησης μικροεπιχειρηματιών. Η τράπεζα αυτή έχει έδρα στην Αμερική και λειτουργεί και σε άλλες 57 χώρες στην Ασία, Αφρική, Λατινική Αμερική, Ευρώπη και Βόρεια Αμερική. Στην Ευρώπη αναπτύσσεται με επιτυχία στην Ισπανία. Οι προσφερόμενες υπηρεσίες και προϊόντα είναι τα παρακάτω και στοχεύουν τόσο στην ανάπτυξη της κοινωνικής όσο και της συμβατικής Μικροεπιχειρηματικότητας.

➤ *Διάθεση Μικροπιστώσεων*

➤ *Πληροφόρηση και συμβουλευτική για τις γυναίκες επιχειρηματίες*

- Διάθεση χορηγιών
- Εκπαίδευση σε ζητήματα επιχειρηματικότητας
- Δημιουργία και ανάπτυξη *Trade Houses* (Κέντρα προβολής Μικρο ΜΜΕ επιχειρήσεων) (λειτουργούν στην Ισπανία περίπου 10 T.Hs.)
- Πραγματοποίηση εκθέσεων και προβολής προϊόντων γυναικείων επιχειρήσεων (*Sales Fairs*) (Ντούλια Θ. & Ζαγορίσιος Δ., 2000 και DIONI I, 2000)

Βέλγιο

Αναπτύσσονται κυρίως πρωτοβουλίες παροχής **προνοιακών υπηρεσιών** υποστήριξης σε παιδιά, ηλικιωμένους, καθώς και **εναλλακτικοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί** (Ντούλια Θ. & Κατσιβαρδάς Χ., 2004, Ε.Μ.Ε.Σ., 1998).

Ένα καλό παράδειγμα δραστηριότητας στην κοινωνική οικονομία στο Βέλγιο, αποτελεί η Διεθνής Ένωση Οργανισμών Κοινωνικής Χρηματοδότησης. (International Association of Investors in the social Economy) (INAISE). Τα προϊόντα που αναπτύσσουν οι εναλλακτικοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί που συμμετέχουν στον οργανισμό αυτόν είναι ποικίλα και αφορούν Μικροπιστώσεις, δάνεια σε μικρές επιχειρήσεις κυρίως αποκλεισμένων ομάδων (γυναίκες, μετανάστες, πρόσφυγες κ.τλ.), καταθέσεις, χρηματοδοτήσεις επιχειρήσεων που προστατεύουν το περιβάλλον, χρηματοδοτήσεις επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας (συνεταιρισμούς, Μ.Κ.Ο.), χρηματοδοτήσεις οργανισμών και επιχειρήσεων κοινωνικής πρόνοιας και υγείας, εκπαίδευσης, πολιτισμού και προώθησης στην απασχόληση» (Ανακοίνωση INAISE, 2005).

Τα ανωτέρω εναλλακτικά ιδρύματα – κοινωνικής οικονομίας προσελκύουν αποταμιευτές και επενδυτές, οι οποίοι επενδύουν σε κοινωνικές επιχειρήσεις υγείας, περιβάλλοντος, ανάπτυξης κ.τλ.

Στο παρακάτω σχεδιάγραμμα αποτυπώνονται οι εναλλακτικές χρηματοδοτήσεις της **INAISE** και καταδεικνύεται **η σπουδαιότητα του οργανισμού** υπέρ της δημιουργίας απασχόλησης, της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της βιώσιμης και περιβαντολλογικής ανάπτυξης (Ανακοίνωση INAISE, 2005, στο συνέδριο κ.ο. της *Equal á κύκλου*).